

CHINA – SPRE DEZVOLTARE SUSTENABILĂ PRIN EXPANSIUNEA ȘI REFORMA SERVICIILOR

CHINA – TOWARDS SUSTAINABLE DEVELOPMENT BY EXPANDING AND REFORMING SERVICES

Sarmiza Pencea*

Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România

Rezumat

Pentru a-și continua avansul către stadiul de economie dezvoltată, China trebuie să se reinventeze. Sectorul încă slab dezvoltat al serviciilor pare a avea potențialul de a contribui substanțial la satisfacerea acestei necesități, dar poate el cu adevărat să devină noua forță propulsoare a creșterii economice?

Acest articol analizează atât aspecte esențiale ale stării actuale a sectorului, cât și strategiile și politicile care îi sunt adresate, succesele deja obținute și provocările care îi stau în față. Concluzia la care ajunge este aceea că serviciile vor deveni pe termen lung coloana vertebrală a economiei chineze, asigurându-i însă o creștere mai lentă decât cea generată în trecut de avansul industriei de prelucrare, dar pe termen scurt și mediu sectorul are încă de depășit o tranziție dificilă, în care piatra de încercare va fi ameliorarea productivității sectorului, prin modernizare structurală, deschidere a piețelor, concurență sporită și loială.

Cuvinte-cheie: China, servicii, sector terțiar, reforme pe latura ofertei

Clasificare JEL: L52, L88, O25, O31, O38, O53

Abstract

To continue its advancement towards the statute of a developed economy, China has to reinvent itself. Its still underdeveloped tertiary sector seems to have the potential to substantially contribute to meeting this imperative, but is it trully able to become the new driver of growth?

This article looks at the essential aspects of the services sector's current condition, as well as the strategies and policies that are addressed to it, alongside the successes it has already achieved and the challenges it still has to face. It concludes that services will become the backbone of the Chinese economy in the long run, yet generating a slower growth rate than manufacturing did in the past. However, in the short and medium-term the tertiary sector will still have a difficult transition to undergo, in which productivity improvement through structural modernization, market opening and acceptance of increased and loyal competition will be the touchstones.

Key words: China, services, tertiary sector, supply-side reforms

JEL Classification: L52, L88, O25, O31, O38, O53

* Autor de contact: dr. Sarmiza Pencea, e-mail: pen_sar@yahoo.com.

1. Introducere

1.1 Ce se așteaptă de la sectorul terțiar?

După cum se știe, în ultimele peste trei decenii economia chineză a parcurs, în ritm alert, un drum al succeselor în efortul de *prindere din urmă* a economiilor dezvoltate, materializat într-un proces intensiv de industrializare și modernizare centrat pe industria de prelucrare, completat de un proces paralel, substanțial mai lent și mai puțin ambițios, de avans al agriculturii și mediului rural, dublat de o urbanizare sub potențial, dar continuu ascendentă și în curs de accelerare, care, toate împreună, au condus la nivelul societății, spre eliberarea din sărăcie a milioane de cetățeni, ridicarea nivelului de trai și a speranței de viață, iar pe palierul relațiilor internaționale au re poziționat China printre marile economii ale lumii, cu o forță industrială și comercială redutabile și necontestate.

Acest parcurs, susținut de un model de creștere bazat pe investiții și export, a funcționat mulțumitor de bine pentru China până în ajunul crizei economice globale, care însă a scos apoi la iveală multitudinea de dezechilibre interne și externe – generate de evoluția impetuoasă a țării pe parcursul deceniilor de creștere accelerată – inconsistențe, asimetrii, bule economice și orientări nesustenabile care s-au adâncit, agravat și complicat, ca urmare a intervențiilor anti-criză și a celor ce le-au urmat în anii ulteriori crizei economice globale.

În prezent, atât dezechilibrele generate de specificul modelului de creștere bazat pe investiții și export, care a adus totuși China în stadiul de țară cu dezvoltare mediu-înaltă (World Bank, 2016), cât și consecințele intervențiilor de politică economică din timpul crizei globale și ulterioare acesteia au creat necesitatea unei obligatorii reorientări și reechilibrării a economiei, care presupune reforme severe și schimbări de paradigmă. Ca atare, cel puțin programatic, dar și prin unele dintre actele și faptele de politică economică internă și prin rezultatele acestora – uneori considerate sub așteptări, dar totuși avansând spre direcția aleasă – China se află în plină tranziție de la modelul de dezvoltare bazat pe investiții și export, spre unul întemeiat pe consumul intern, inovare și dezvoltare a serviciilor, într-un demers care dă prioritate, în această perioadă, reformelor structurale pe latura ofertei. În cadrul acestora, dezvoltarea, promovarea și consolidarea sectorului terțiar nu numai că ocupă o poziție prioritară, dar este în bună măsură considerată una dintre orientările cheie, de care va depinde succesul sau eșecul reformei și, pe cale de consecință, succesul sau eșecul tranziției Chinei către stadiul de economie dezvoltată.

Odată cu încheierea programului anti-criză din 2008-2010 – care readusese rapid creșterea PIB la exprimări cu două cifre –, în China s-a instalat declinul ritmului de creștere economică. După 2010, creșterea economică a continuat să decelereze, în pofida numeroaselor măsuri de stimulare aplicate, ajungând de la 9,3% în 2011, la 6,7% în 2016. Chiar dacă în 2017 s-a produs o ușoară (și total neașteptată) înviorare a ritmului creșterii PIB până la 6,9%, decelerarea creșterii rămâne tendința valabilă pe termen lung. Ea nu constituie o evoluție temporară sau întâmplătoare, ci una care exprimă dezechilibre structurale majore și

cronice și, totodată, anunță debutul unei tranziții structurale care se cere a fi atent gestionată. Cum salariile cresc, exporturile chineze bazate pe munca ieftină devin necompetitive, în timp ce dezvoltarea activităților avansate tehnologic nu este încă suficient de rapidă și de amplă pentru a asigura Chinei suficientă forță concurențială pe piețe noi, din domenii de vârf, aflate în plină ascensiune, apte să înlocuiască debușeele pierdute de industriile mature, competitive prin cost.

China trebuie să se reinventeze (Zenglein, 2016). Sectorul încă slab dezvoltat al serviciilor pare a avea potențialul de a răspunde acestei necesități. Dar poate el cu adevărat să devină noua forță propulsoare a creșterii economice? Care ar fi atuurile acestuia?

În primul rând, serviciile sunt activități mai intensive în forță de muncă decât cele din industriile de prelucrare și, ca atare, ele au potențialul de a absorbi rapid forța de muncă eliberată ca urmare a reformelor declanșate în vederea reducerii excedentului de capacitate ce afectează 19 industrii prelucrătoare, printre care: industria oțelului, cimentului, aluminiului și altor metale neferoase, a sticlei, hârtiei, textilelor, panourilor solare ș.a. Serviciile sunt sectorul care creează cele mai multe locuri de muncă, potrivit analizelor lui Eckart (2016) fiecărei creșteri de 1% a produsului intern creat de servicii, corespunzându-i un plus de 1 milion de locuri de muncă nou-create, comparativ cu numai jumătate de milion de locuri de muncă generate, în aceleași condiții, de sectorul de prelucrare industrială.

În al doilea rând, crescând în ritm mai accelerat decât restul economiei, sectorul terțiar poate susține ritmul creșterii PIB, care trebuie să fie de minimum 6,5% anual pentru ca guvernul și partidul comunist chinez să își poată onora promisiunea-angajament de a dubla veniturile disponibile ale populației în intervalul 2010-2020.

La aceasta ar putea contribui și o productivitate în creștere mai accelerată a sectorului de servicii, comparativ cu cea din sectorul prelucrării industriale, ceea ce ar face din sectorul terțiar forța care poate ridica atât eficiența industriei, cât și pe cea a întregii economii. Potrivit unor analize recente (Wang et al., 2016), contrar percepției foarte răspândite conform căreia industria de prelucrare ar fi mai eficientă decât serviciile, realitatea ar demonstra că, dimpotrivă, în timp ce productivitatea în sectorul serviciilor a crescut ulterior anului 2000 în medie cu 7,6% anual, cea a sectorului de prelucrare industrială ar fi avansat cu doar 6,5%, deci în medie anuală cu 1,1 puncte procentuale mai puțin.

Cu alte cuvinte, rezumând cele de mai sus, dezvoltarea accelerată a serviciilor ar fi aptă să creeze locuri de muncă, să sporească eficiența economică și să accelereze creșterea PIB. În plus, serviciile sunt creditate și cu capacitatea de a impulsiona reechilibrarea economică, putând deveni un element central al acestui proces, deoarece:

- Comparativ cu industria de prelucrare, serviciile sunt mai orientate către cererea internă și în mod special către cererea de consum a gospodăriilor. Un sector terțiar puternic susține creșterea consumului privat dacă reușește să ofere o gamă largă de servicii de înaltă calitate, accesibile și dorite de consumator, contribuind, pe de o parte, la reglarea dezechilibrului dintre economisire și consum, iar, pe de altă parte, la recalibrarea componentelor cererii agregate în favoarea consumului intern.

- Datorită conexiunilor și sinergiilor dintre ele, sectorul serviciilor poate contribui la dezvoltarea și modernizarea prelucrării industriale, în special prin componentele sale mai sofisticate, cu valoare adăugată ridicată, ca de pildă cele din gama TIC, cercetare-dezvoltare-inovare (CDI), serviciile de afaceri, de promovare, logistică, arhitectură-design etc. În acest mod, serviciile pot contribui la ameliorarea structurii industriale, pe de o parte prin modernizarea și eficientizarea industriilor mature, iar, pe de altă parte, prin susținerea nașterii și dezvoltării unor industrii noi, bazate pe tehnologii avansate, care oferă produse noi și diversificate (create prin servicii de CDI) și utilizează inteligența, cunoașterea și abilitățile unei forțe de muncă superior calificate (create prin servicii de vârf în educație).

- Totodată, serviciile sunt, prin natura lor, mai puțin poluante decât industria și, ca atare, dezvoltarea lor poate contribui la ameliorarea unei alte consecințe grave a industrializării agresive, puternic resimțite în China: poluarea severă a solului, apei și aerului. Acest aport și-l pot aduce atât (i) prin simpla lor dezvoltare, devenind activități dominante în economie în defavoarea activităților de prelucrare poluante, cât și (ii) prin proliferarea serviciilor specializate adresate în mod specific dezvoltării unor soluții pentru depoluarea și reabilitarea mediului, sau (iii) prin aportul la dezvoltarea industriilor verzi, a produselor care consumă resurse puține și sunt integral reciclabile, a uzinelor, fermelor, locuințelor și orașelor inteligente etc.

1.2 Sectorul chinez al serviciilor – câteva date de prezentare

Potrivit clasificării în vigoare în RP Chineză¹, în categoria serviciilor sunt incluse următoarele activități: transporturi și comunicații; depozitare și servicii poștale; transmitere de informații; servicii computerizate și de software; comerț en gros și en detail; cazare și catering; servicii financiare și de tranzacții imobiliare; leasing și servicii comerciale; cercetare științifică, servicii tehnice și cercetări geologice; conservarea apei; management de mediu și facilități publice; servicii rezidențiale și altele asemenea; educație, sănătate, asigurări sociale, bunăstare socială; cultură, sport, recreere, administrație publică și organizații sociale. În China, atât în mediul academic, cât și în departamentele guvernamentale și în statistici, serviciile astfel definite sunt adesea identificate cu *sectorul terțiar*.

Păstrând și noi aceeași definiție, observăm un avans însemnat al sectorului și creșterea contribuției sale la realizarea produsului intern brut. Potrivit lui Eckart (2016), sectorul serviciilor a crescut în ritm mediu anual de 10,7% în intervalul 1978-2013, anul 2013 fiind cel în care se consemnează pentru prima dată o contribuție a serviciilor la PIB (47%) care a depășit-o în mod clar pe cea a sectorului secundar (industrie și construcții, 44%). Conform comunicatelor anuale ale NBSC,² sectorul terțiar a sporit ulterior cu 7,8% (2014), 8,3% (2015), 7,8% (2015) și 8,0% (2017) anual, creșteri care, deși mai lente decât în anii anteriori,

¹ PRC's Industrial Classification and Codes for National Economic Activities (GB/T 4754-2002).

² NBSC = National Bureau of Statistics of China/Biroul Național de Statistică al Chinei.

s-au situat totuși peste ritmul mediu al creșterii economice și, în consecință, au permis un aport mărit al sectorului terțiar la realizarea PIB (Tabelul 1).

Cu toate acestea, sectorul terțiar chinez rămâne subdimensionat atât în comparație cu situația din economiile dezvoltate, unde ponderea sa în PIB este substanțial mai ridicată, cât și comparativ cu economiile emergente. Iată numai câteva exemple cu privire la ponderea deținută de servicii în PIB: SUA (79%); Japonia (70%); UE (74%); Marea Britanie, Franța (79%); Italia, Spania (74%); Olanda (78%), Brazilia (73%), Rusia (63%), Turcia (61%), media țărilor cu dezvoltare mediu-înaltă (59%), media mondială (69%) etc. (World Bank, 2018).

Tabelul 1: Contribuția sectoarelor economiei chineze la PIB (2011-2017) (%)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
PIB total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sector primar	9,5	9,5	9,4	9,2	9,0	8,6	7,9
Sector secundar	46,1	45,0	43,7	42,7	40,5	39,8	40,5
Sector terțiar	44,3	45,5	46,9	48,1	50,5	51,6	51,6

Sursa: Prelucrare după NBSC (2012-2017).

Cauzele acestei întârzieri în dezvoltarea sectorului terțiar chinez sunt multiple. Unele țin de *modelul de dezvoltare* promovat anterior crizei globale, bazat pe investiții dirijate prioritar către industria de prelucrare în vederea unei industrializări susținute, apte ca, pe de o parte, să ocupe forța de muncă disponibilă, iar, pe de altă parte, să furnizeze produse cât mai multe pentru export. Cum serviciile sunt în mai mică măsură exportabile, investițiile guvernamentale nu le-au favorizat, iar cele private sau străine au întâmpinat, și încă mai întâmpină, *bariere la intrare*, mai ales pe unele piețe (telecomunicații, intermediere financiară, transporturi aeriene sau cu trenuri de mare viteză, educație, cercetare etc.). Parte dintre piețele greu de accesat făceau, și încă mai fac, obiectul *monopolului de stat*, ca de pildă telecomunicațiile, în care statul continuă să mențină controlul total asupra telefoniei fixe și mobile, asupra transmisiilor prin cablu în bandă largă, sau a serviciilor prin satelit. Altele asemenea sunt serviciile financiare, serviciile tehnice (inginerie, contabilitate, juridice, arhitectură etc.) sau chiar cele legate de relaxare și petrecerea timpului liber. Influența și controlul statului se exercită, atât în cazul serviciilor tradiționale, cât și în cazul multora dintre cele nou apărute, prin intermediu investițiilor în fondurile fixe puse la dispoziția acestora (Tabelul 2).

În mod evident, sectorul chinez al serviciilor este în continuare unul încă prea puternic dominat de stat, cu o cotă a investițiilor acestuia de 5 ori mai mare decât cea existentă în industria de prelucrare, deși unele sectoare s-au mai deschis investițiilor private (mai ales vânzările cu amănuntul, hotelurile, restaurantele și imobiliarele). Raportat la standardele internaționale, în China nivelul proprietății de stat în servicii este la un nivel unic. Astfel, de pildă, studiul unui eșantion de 34 de țări membre ale OCDE și nemembre referitor la situația

din sectorul telecomunicațiilor identifică China drept țara cu cel mai ridicat nivel al proprietății de stat în acest sector și cu cele mai înalte bariere la intrarea pe piață (Rutkowski, 2015).

Companiilor furnizoare de servicii care au pătruns pe diversele piețe, fără a fi firme de stat, le este foarte dificil să facă față regimului discriminatoriu la care sunt, de cele mai multe ori, supuse. Stabilirea prețurilor (de exemplu, dobânda, cursul valutar, prețul energiei, tarifele de transport etc.) și alocarea resurselor (terenuri, capital, resurse umane etc.) rămân în mare măsură apanajul statului discreționar și nu al pieței, iar legislația nu asigură întreprinzătorilor din această categorie o protecție suficientă față de acest tratament atunci când doresc să intre sau să își extindă prezența pe o piață (Wang et al., 2016). Faptul că, spre deosebire de industrie, serviciile din anumite subsegmente de piață au beneficiat insuficient sau deloc de investiții și management privat sau străin a afectat atât eficiența sectorului, cât și diversificarea și competitivitatea ofertei acestuia.

Tabelul 2: Situația investițiilor de stat în diferite subsectoare ale sectorului terțiar, în 2014

Subsectoare de servicii	Ponderea investițiilor de stat în total (%)
Managementul conservării apei, mediului și al facilităților publice	77,7%
Transporturi, depozitare, poștă	76,9%
Educație	74,1%
Asigurări sociale, management public și organizare socială	72,6%
Sănătate și servicii publice	72,0%
Transmitere de informații, software, tehnologia informației	55,9%
Intermediere financiară	50,0%
Cercetare științifică și servicii tehnice	38,7%
Servicii pentru gospodării, reparații etc.	29,5%
Leasing și servicii de afaceri	29,5%
Servicii pentru agricultură, păduri, creșterea animalelor	28,4%
Imobiliare	23,4%
Servicii hoteliere și de catering	12,9%
Comerț en gros și cu amănuntul	11,5%
Media pentru întregul sector terțiar	42,9%

Sursa: Prelucrare după Rutkowski (2015).

„Firmele prestatoare de servicii din China aflate în proprietate privată sunt de două ori mai productive decât firmele de stat, dar reprezintă doar ceva peste jumătate din investițiile totale.” (Rutkowski, 2015)

Pe de altă parte, lipsa aportului investițional și de know-how străin a făcut ca diversificarea și modernizarea sectorului să evolueze foarte lent, să se mențină structural dominația companiilor din subsegmente tradiționale, bazate pe tehnologii joase și intensive în forță de muncă slab calificată, în detrimentul subsectoarelor întemeiate pe tehnologii de vârf, calificări superioare și ofertă de produse cu valoare adăugată ridicată. Modernizarea sectorului evoluează lent, iar acest fapt restrânge capacitatea acestuia de a ameliora echilibrele economice și de a potența creșterea economică.

Competitivitatea internațională scăzută a sectorului de servicii chinez este ilustrată semnificativ de balanța sa comercială deficitară pe componenta serviciilor, în relație cu majoritatea partenerilor externi occidentali, deși pe componenta comerțului cu bunuri China înregistrează de cele mai multe ori excedente în raport cu acești parteneri.

2. Speranțe și provocări. Strategii și politici pentru dezvoltarea serviciilor

2.1 Cât de întemeiate sunt speranțele guvernanților în capacitatea sectorului serviciilor de a redresa economia?

Tranziția Chinei către o economie a serviciilor este abia la început, iar sectorul nu pare a fi făcut progrese suficient de mari pentru a putea face față așteptărilor în cazul în care s-ar declanșa reforme reale, ample și profunde ale sectorului de prelucrare industrială, însoțite de închiderea unor capacități productive și creșterea șomajului. Relativ neglijat timp de decenii, sectorul terțiar a făcut progrese considerabile în ultimii ani, dar ele nu sunt nici atât de semnificative cum se lasă de înțeles din partea autorităților chineze, și nici atât de consistente încât să avem de a face cu un sector foarte puternic și apt să facă față șocurilor.

Dacă avem, de pildă în vedere faptul că serviciile au ajuns sectorul dominant în crearea PIB, ceea ce ar fi, în mod normal, o veste foarte bună, la o privire mai atentă constatăm că această pondere (stagnantă la 51,6% din PIB în 2016 și 2017) nu s-a majorat atât ca urmare a unui avans impetuos al sectorului în sine după 2010, cât mai ales ca urmare a diminuării participării la PIB a sectorului industrial, lipsit de suficiente comenzi, încărcat cu capacități excedentare, sufocat de stocuri și de datorii uriașe la bănci. Este deci în bună măsură un joc al cifrelor, datorat mai degrabă căderii abrupte a motoarelor tradiționale ale creșterii economice decât unei evoluții cu adevărat alerte a sectorului terțiar (vezi decelerarea creșterii producției industriale la doar 6% în 2015-2016 și 6,4% în 2017, față de 10,7% în 2011, adică la un nivel situat sistematic sub ritmul mediu de creștere anuală a PIB din ultimii ani) (NBSC, 2012-2018).

La fel, dacă alegem să analizăm ritmul anual de creștere a sectorului terțiar din ultimii ani – de 7,8% în 2014, 8,3% în 2015, 7,8% în 2016 și 8% în 2017 – putem, la o primă vedere, să spunem din nou că avem o situație bună, așa cum ne și este prezentată (o creștere superioară celei a PIB), dar privind mai atent la compoziția pe tipuri de activități și la evoluția acestora, vom constata că lucrurile nu stau chiar atât de bine cum ar fi fost de sperat: în 2015, o bună parte a creșterii anuale celei mai accelerate din intervalul analizat (8,3%) reflectă, de fapt, perioada de boom bursier din prima jumătate a anului 2015, urmată de prăbușirea burselor chineze în luna august. De asemenea, creșterea din acești ani reflectă și o bulă imobiliară în plină dezvoltare, precum și exacerbarea accelerată a creditării pentru a finanța fie jocul la bursă, fie investițiile imobiliare, fie, poate chiar mai rău, pentru a finanța rostogolirea creditelor neperformante ale companiilor de stat ineficiente și înglodate în datorii. Din nou avem situația unui joc al cifrelor și nu o reflectare a unei creșteri economice

sănătoase, ci dimpotrivă avem imaginea perpetuării unor practici (în primul rând, susținerea și nereformarea firmelor de stat și apoi, intervențiile excesive pe piață), care vor adânci problemele economiei pe termen lung.

Financial Times citat de Balding's World (2015) afirmă chiar că, „...dacă am extrage partea de servicii financiare din sectorul terțiar, evoluția serviciilor ar pune în evidență chiar un declin relativ semnificativ după anul 2000, probabil de cel puțin 5% din PIB. Și dacă analizăm alte servicii, contribuția sectorului la PIB excluzând serviciile financiare este aproape la cel mai jos nivel din toate timpurile. Cu alte cuvinte, orice reechilibrare a provenit din faptul că sectorul serviciilor a alimentat cu capital firmele în declin din vechile industrii și nu ca urmare a apariției de noi firme sau a creșterii organice a serviciilor.”

În aceste condiții, nici creșterea relativ alertă a consumului din ultimii ani (cu tendință mai recentă de temperare) nu rămâne în afara oricăror îndoieli câtă vreme în consumul total se includ și cheltuielile guvernamentale, așa cum nu se procedează de regulă în alte statistici. Deși nu există suficiente elemente de susținere a acestei suspiciuni, este totuși relevant faptul că, în 2014, de pildă, din cele 51,4% procente din PIB reprezentate de consum, potrivit datelor oficiale, numai 37,9% erau reflectarea consumului gospodăriilor (Magnier, 2016).

O altă speranță care riscă să se năruiască este aceea că sectorul terțiar va fi apt să absoarbă tot disponibilul de forță de muncă de pe piață. China trebuie să creeze 50 de milioane de locuri noi de muncă până în 2020, pentru a-și meține rata șomajului în jurul a 4%. Pentru a atinge această țintă, va fi nevoie de un adevărat boom al serviciilor în următorii ani.

Scăderea în importanță a sectorului industrial nu este un eveniment conjunctural, ci un trend pe termen lung, care va conduce la eliberarea forței de muncă din industrie. Deja între 2012-2015, nu mai puțin de 5,5 milioane de muncitori și-au pierdut slujbele în sectorul secundar, 4,1 milioane dintre ei numai în anul 2015. Reducerea importanței sectorului de prelucrare industrială se combină cu un alt trend pe termen lung, constând în modernizări – automatizare, computerizare, robotizare etc. –, de natură să reducă necesarul de forță de muncă în industrie și, în special, nevoia de forță de muncă slab calificată. La toate acestea se adaugă și necesitatea imperativă de a rezolva excedentele de capacitate din industriile afectate de acest flagel, iar guvernul estimează că, până în anul 2019, vor fi disponibilizați circa 6 milioane de muncitori din firmele zombie³. Însă o reformă mai riguroasă ar mări cu siguranță acest număr. În fine, tuturor acestor cetățeni aflați în căutare de locuri de muncă li se vor adăuga și migranții veniți la orașe din mediul rural, în cadrul procesului paralel de urbanizare, care își propune să ridice la 60% rata urbanizării către anul 2020.

Este foarte puțin probabil ca sectorul serviciilor să poată crea atât de multe locuri de muncă în următorii câțiva ani, cu atât mai mult cu cât majoritatea celor disponibilizați vor fi cetățeni necalificați sau având calificări foarte joase. Din acest motiv, sectorul serviciilor ar putea deveni la un moment dat un „punct de strangulare a tuturor reformelor structurale” (Zenglein, 2016), căci de reușita acestuia în a crea suficiente locuri de muncă depinde

³ Companii ineficiente și neviabile ținute în viață prin intervenția statului.

implementarea reformelor în toate celelalte zone ale economiei, iar o decelerare a preluării forței de muncă disponibilizate de către acest sector va descuraja guvernării de la aplicarea reformelor celor mai ambițioase pe care și le-au propus. Din acest punct de vedere, se exprimă deja opinii, potrivit cărora, stabilind ținte prea ambițioase, guvernul devine prin politicile sale un impediment semnificativ în calea tranziției. El continuă să stabilească ținte de creștere prea înalte și apoi cheltuiește din greu pentru a le putea îndeplini, fondurile respective luând adesea calea firmelor celor mai ineficiente și mai împovărate de exces de capacități, sau fiind dirijate către infrastructuri costisitoare nejustificabile pe criterii de raționalitate economică.

Există și voci care se întreabă dacă nu cumva opțiunea pentru a crea o economie bazată pe servicii este prematură în cazul Chinei și dacă nu cumva se renunță prea repede la vechile motoare de creștere – presupus mai eficiente – pentru a le înlocui cu altele care nu sunt încă la potențialul maxim de funcționare (Lopez, 2016). Se argumentează prin vocea economiștilor Qu Hongbin și Jing Li de la HSBC că *„Atât teoria economică, cât și dovezile empirice sugerează că dezindustrializarea prematură în țările în dezvoltare poate fi distrugătoare. Se blochează principalul canal de creștere a productivității și se reduce, în consecință, ritmul de creștere potențial și perspectivele de prindere din urmă a țărilor mai avansate.”* *„Din experiența unor țări latino-americane se constată că lipsa investițiilor adecvate și tendința de specializare în conformitate cu avantajele comparative pe termen scurt și nu a celor pe termen lung constituie o greșală des întâlnită a țărilor în dezvoltare.”*

Cum serviciile au o productivitate mai mică decât industria (circa 80% din cea industrială), pentru China îndepărtarea de industrie ar echivala cu încetinirea creșterii economice nu numai pe termen scurt, dar și pe termen lung. Din calculele celor doi autori citați mai sus reiese că pierderea de eficiență pe parcursul unei asemenea reechilibrări poate fi extrem de mare. Astfel, ei pornesc de la faptul că între 2012 și 2015 numărul de muncitori migranți din industrie a scăzut cu 7 milioane, în timp ce numărul de angajați în servicii a crescut cu doar 5 milioane de muncitori. Pe baza statisticilor din 2015, fiecare muncitor din industrie a produs cu 45.000 RMB mai mult decât muncitorii din servicii și, ca atare, dacă cei 5 milioane de lucrători rămâneau în industrie și nu migrau către servicii – spun cei doi economiști – produsul intern brut al Chinei ar fi fost mai mare cu 225 miliarde RMB în anul 2015, adică s-ar fi adăugat circa 0,3 p.p. la nivelul anual de 6,9% al creșterii economice înregistrate.

Ceea ce demonstrează realitatea nu vine însă să confirme acest calcul al hârtiei, întrucât guvernul central, dar mai ales cele locale, au evitat să concedieze lucrătorii, au susținut financiar firmele ca să-și păstreze angajații și nu au reușit astfel decât să le împingă către o situație tot mai gravă de la an, la an. Ca atare, oricât de riscantă sau dureroasă ar fi, reforma structurală a ofertei rămâne calea cea mai promițătoare de urmat, în pofida numeroaselor opreliști, ezitări și nereușite care vor putea apărea pe traseul ei atât de dificil și plin de necunoscute.

2.2 Sectorul terțiar – expansiune și reformă

La finele anului 2016, perspectivele de creștere a sectorului serviciilor nu păreau așa de bune cum ar fi fost de dorit, mai ales în zona serviciilor tradiționale. Deja anul 2016 nu mai confirma expansiunea aparentă din anii precedenți: boom-ul financiar din 2015 nu s-a mai repetat, creditul a continuat să crească, dar și să fie folosit irațional pentru rularea împrumuturilor mai vechi sau pentru investiții imobiliare, zonă în care a continuat să se inflameze o bulă speculativă semnificativă. Companiile din branșă tindeau să manifeste reținere față de noi angajări și față de investiții în extindere, întrucât încrederea mediului de afaceri se deteriorase considerabil pe parcursul ultimelor 18 luni în care comenzile, vânzările și prețurile de vânzare au tins să scadă. Totodată, existau deja semnale că economisirea (din precauție) tindea să crească, limitând cererea de consum a populației. Toate acestea sugerau necesitatea ca și în sectorul terțiar – de care se leagă o mare parte din speranțele reformei din restul economiei – să fie dat un impuls, prin seturi de măsuri care să accelereze creșterea.

Pe de o parte, erau necesare *reforme generale*, apte să elimine distorsiunile cauzatoare de blocaje atât în zona serviciilor, cât și în restul economiei (Rutkowski, 2015):

- ✓ liberalizarea dobânzilor la depozite – astfel încât creșterea costului capitalului să determine redirijarea investițiilor și către sectoare mai puțin intensive în capital, așa cum sunt serviciile;

- ✓ renunțarea la controlul asupra prețului energiei, care ar spori de asemenea investițiile în servicii;

- ✓ renunțarea la manevrarea cursului de schimb al yuanului (un curs în creștere ar descuraja exportul și industriile exportatoare, reorientând atenția către consumul intern și servicii);

- ✓ introducerea unor taxe mai mari la utilizarea unor resurse;

- ✓ introducerea taxelor cu efect de limitare a poluării;

- ✓ înlocuirea impozitului pe cifra de afaceri cu taxa pe valoarea adăugată (TVA),

Pe de altă parte, se resimțea și nevoia pentru *politici specifice* de încurajare a creșterii, consolidării, modernizării și diversificării sectorului serviciilor, ca de pildă:

- reforma reglementării accesului pe piețele serviciilor, în primul rând reducerea listei negative pentru companiile străine și încurajarea investitorilor privați;

- reformarea profundă a firmelor de stat din servicii, redimensionarea sectorului de stat din servicii și a monopolul companiilor de stat asupra unor piețe întregi, care sunt frâne în calea avansului și modernizării sectorului;

- reformarea unor sisteme, precum evaluarea performanței, impozitarea, achizițiile de stat etc., astfel încât acestea să sprijine firmele inovative, activitățile de CDI și, în general, serviciile cu valoare adăugată ridicată și să descurajeze activitățile poluante sau ineficiente (Wang et al., 2016).

Răspunzând nevoii acute de a se revitaliza sectorul, Comisia Națională pentru Dezvoltare și Reformă (NDRC⁴), cel mai important organism de planificare a dezvoltării economiei chineze și sursa tuturor strategiilor ei de reformă, a elaborat un plan pentru dezvoltarea sectorului serviciilor în perioada 2017-2025, care vizează ținte majore, precum simplificarea reglementării, încurajarea concurenței și îmbunătățirea standardizării (Xinhua, 2017). Potrivit acestui plan, China urmează să-și deschidă în continuare sectorul serviciilor pentru a-și putea extinde participarea în lanțurile globale ale producției industriale și a-și spori competitivitatea. Serviciile constituie o zonă cheie a deschiderii economiei chineze către exterior și, ca atare, guvernul va continua să încurajeze acest proces în sectorul terțiar, cu atenția necesară pentru evitarea riscurilor de securitate. Se vor face eforturi pentru creșterea calității profesionale a serviciilor, mai ales în zona serviciilor financiare, a celor din sfera tehnologiei informației, resurselor umane și conservării energiei și vor fi dezvoltate serviciile tradiționale, precum educația, sportul, sănătatea și îngrijirea vârstnicilor.

China își propune să integreze dezvoltarea serviciilor cu cea a industriei prelucrătoare astfel încât, până spre anul 2025, serviciile să ajungă să contribuie cu 60% la realizarea PIB și cu 55% la totalul angajărilor. Totodată, în același orizont de timp, ea va dezvolta orașe-hub pentru servicii, mărci cu anvergură globală și își va spori competitivitatea la exportul de profil. De altfel, una dintre principalele abordări strategice pe care se va întemeia dinamizarea sectorului va fi stimularea participării la comerțul internațional, mai ales încurajarea exporturilor de servicii – un domeniu în care China este deficitară –, mizându-se astfel pe capacitatea cererii externe de a crește atât volumul, cât și calitatea ofertei chineze. O asemenea strategie a fost folosită cu succes de India, devenită un mare exportator de servicii TIC.

China se restructurează în direcția creării unei economii bazate pe servicii, dând prioritate dezvoltării serviciilor cu valoare adăugată mare. În acest sens, la începutul anului 2017 s-a și constituit un fond special, în valoare de 4,4 miliarde USD, destinat încurajării serviciilor cu valoare adăugată ridicată și exportului de servicii. Statul va contribui cu 16,7% la alcătuirea acestui fond, restul revenind investitorilor non-guvernamentali. Evident, se speră că prin dezvoltarea serviciilor netradiționale se va putea ameliora structura sectorului terțiar chinez. Fondul în cauză, primul de acest fel creat cu scopul declarat de a stimula exportul de servicii al Chinei, va putea fi accesat atât de companii de stat, cât și private (Hsu, 2017).

Reforma serviciilor tradiționale, precum cele din sfera educației sau a sănătății, a progresat lent, chiar greoi, mai ales din cauza faptului că statul este extrem de implicat în aceste activități, prezența sa generând ineficiență instituțională, cheltuieli excesive și suprareglementare. Ca atare, noua orientare țintește către asigurarea creșterii sectorului prin dezvoltarea serviciilor noi, ca de pildă comerțul electronic, cercetarea (vezi Caseta 1), aplicațiile noilor tehnologii etc., precum și către zonele mai flexibile și mai dinamice ale serviciilor tradiționale, ca de exemplu educația privată.

⁴ National Development and Reform Commission.

În contextul evidențierii eforturilor Chinei pentru stimularea investiției în industrii de vârf, intensive în cunoaștere, tehnologii de ultimă oră și abilități profesionale superioare, industrii care asigură o valoare adăugată mare și care au un potențial concurențial ridicat, nu mai puțin remarcabilă este performanța comerțului electronic chinez (e-commerce), dar și a altor activități noi, bazate pe aplicații ale TIC, precum turismul electronic (e-travel), sau digital media. Pe baza evoluției acestor industrii, reprezentate din ce în ce mai vizibil și la nivel global de către companii, precum Baidu, Alibaba, Tencent sau Huawei, se susține predicția că în 2018 China va depăși SUA, devenind cea mai mare economie digitală a lumii (Richter, 2018). China este deja cea mai mare piață a lumii pentru comerț electronic, cumulând peste 40% din totalul tranzacțiilor globale online și remarcându-se deja prin dinamica extraordinară a start-up-urilor sale din domenii de vârf. Este fără îndoială impresionant faptul că din 262 de firme unicorn⁵ existente la nivel global o treime sunt firme chineze și nu mai puțin impresionant este și faptul că în China se fac anual plăți online pe telefonul mobil de peste 790 miliarde USD, adică în valoare totală de peste zece ori mai mare decât în SUA (Woetzel et al., 2017).

O politică industrială puternic stimulativă a avut și va avea în continuare un rol important în toate aceste evoluții. Constituirea fondului de stimulare a serviciilor cu valoare adăugată ridicată nu este un demers singular, ci reprezintă o extindere a politicilor deja aplicate în cadrul a 15 proiecte pilot localizate pe tot teritoriul țării, fiind totodată parte a strategiei naționale de dezvoltare a Chinei la orizontul anului 2025. Bazele primului proiect pilot au fost puse în Beijing, în mai 2015, iar mai târziu a urmat o extindere spre toată regiunea Beijing-Tianjin-Hebei. În acest areal, atenția a fost îndreptată către valorificarea avantajelor competitive în inovare, iar companiile străine au putut întemeia aici incubatoare pentru inovare, materializând una dintre ideile importante ale planului de reformă a sectorului terțiar chinez, și anume aceea de a se valorifica aportul investitorilor străini în direcția dezvoltării și modernizării sectorului.

⁵ Unicorn este o companie start-up care a depășit cifra de afaceri de 1 miliard de USD.

Caseta 1: Cercetarea-dezvoltarea și inovarea în China – o schiță

În anul 2017, China a *investit în cercetare-dezvoltare* (CD) echivalentul a 279 miliarde USD (2,1% din PIB), cu 14% mai mult decât în anul anterior și cu 70,9% mai mult decât în 2012. Această țară este deja al doilea cel mai mare investitor în CD din lume după SUA, realizând aproximativ 21% din investițiile globale în această sferă, ca urmare a unei creșteri anuale medii de 18% în intervalul 2010-2015, creștere de peste patru ori mai accelerată decât cea obținută de SUA. Se estimează că, deși SUA încă investesc mai mult în CD, ritmul alert de creștere a investițiilor chineze în acest domeniu va determina devansarea SUA în următorii 5-10 ani.

China a pus deja bazele a zeci de noi parcuri tehnologice high tech și a zeci de incubatoare pentru inovație, promovând domenii de vârf, precum inteligența artificială (AI), realitatea virtuală (VR), robotica, autovehiculele autonome, printarea 3D, dronele, big data. Totodată, această țară investește masiv în industrii în ascensiune, precum energia nucleară, celelalte energii neconvenționale, trenurile de mare viteză și autovehiculele electrice, cu scopul să devină putere globală dominantă pe aceste piețe. La orizontul anului 2020, ea își propune, de pildă, să ajungă să producă 2 milioane de autovehicule electrice anual, adică o dublare a actualei producții anuale.

Eforturile investiționale în CD constituie un indicator al forței inovative și tehnologice viitoare a unei țări, dau o imagine despre capacitățile sale viitoare în ceea ce privește crearea de noi produse, procese și servicii și totodată permit să se întrevadă cum va evolua forța competitivă a industriilor sale.

Și alți indicatori pot fi extrem de relevanți pentru forța inovativă viitoare a unei economii. O societate inovativă și o economie bazată pe inovare au nevoie de o forță de muncă înzestrată cu abilități și cunoștințe avansate în științe și inginerie și de un sistem de educație performant. De aceea, de pildă, *numărul de studenți în domenii ale științei și tehnologiei* este un indicator important, iar China chiar excelează în această privință, depășind deja performanța americană. Între anii 2010 și 2014, numărul absolvenților chinezi de studii superioare cu specializări în diverse domenii ale științei și tehnologiei a crescut de la 359.000, la 1,65 milioane, adică de peste patru ori, în timp ce pentru SUA datele comparabile au fost de 483.000 și, respectiv, 742.000, marcând mai puțin decât o dublare a numărului de absolvenți. Desigur, o asemenea comparație trebuie să ia în considerare și demografia celor două țări.

Numărul de patente este un alt indicator semnificativ pentru evaluarea puterii inovative a unei economii, iar China ia avânt și în această privință. Dacă, spre exemplu, Oficiul American pentru Patente și Mărci acorda în 2016 peste 300.000 de patente, în primul rând pentru inventatori din SUA, Japonia și UE, și numărul patentelor acordate inventatorilor din țările emergente era semnificativ mai mare, reprezentând 6% din total (față de numai 1% în anul 2000), din care 4% reveneau Chinei și 1% Indiei.

În fine, și felul în care evoluează finanțările din surse private, ca de pildă *capitalul de risc*, dau o imagine grăitoare atât despre credibilitatea și prestigiul sectorului CD dintr-o țară, cât și despre perspectivele țării respective în materie de inovare și competitivitate pe piețele internaționale. Din cele circa 131 miliarde USD capital de risc disponibil anual în lume, SUA au atras ceva mai mult de jumătate, dar în timp ce ponderea lor tinde să scadă, cea a Chinei evoluează ascendent. Astfel, dacă în 2006 cota Chinei era insignifiantă, spre anul 2013 ea a crescut lent până la 3 miliarde USD, urmând ca apoi să facă un salt impresionant la 34 miliarde USD în 2016, ceea ce a reprezentat 27% din totalul capitalului de risc disponibil în acel an.

Sursa: Harris (2018); CNBC (2018).

Accesul pe piața serviciilor tinde să devină treptat ceva mai lax, cu prioritate pentru firmele private autohtone (în sistemul bancar, linii aeriene, telecomunicații mobile), dar evoluând – deși mai greoi – și în favoarea accesului firmelor străine (în serviciile de educație, sănătate, bancare, plăți cu cardul etc.). Prin toate acestea, China s-ar putea îndrepta către

crearea unui teren concurențial ceva mai corect în zona serviciilor, pe care să se poată manifesta ceva mai liber firmele private în raport cu cele de stat și chiar și competitorii străini (Rutkowski, 2015). Rămâne însă de văzut cât de departe vor fi dispuși să meargă reformatorii în această privință. Până în prezent, încercările lor sunt cel puțin timide.

În ceea ce privește sectorul firmelor de stat din servicii, deși privatizarea – cel puțin a unora dintre ele – ar fi cu totul benefică pentru avansul domeniului, se pare că nu se va întâmpla prea curând, iar subsectoare importante, precum transporturile, telecomunicațiile sau sistemul bancar, vor rămâne în continuare sub dominația acestora. Spre deosebire de sectorul industriei de prelucrare – unde există cel puțin planuri, dacă nu și suficiente fapte în direcția reformării firmelor de stat –, în sfera serviciilor nu există nici măcar intenții asemănătoare (Zenglein, 2016).

3. Concluzii

În efortul Chinei de reechilibrare economică și reformă structurală pe latura ofertei, una dintre orientările principale o constituie dezvoltarea și reformarea sectorului terțiar, care poate contribui considerabil la accelerarea tranziției către economia bazată pe inovare, servicii și consum intern și la înscrierea Chinei în rândul țărilor cu o economie dezvoltată. Sectorul terțiar chinez a crescut și s-a reformat relativ mai puțin și într-un ritm considerabil mai lent decât restul economiei, în bună măsură din cauza implicării masive a statului în zonele tradiționale ale sectorului, dar și datorită barierelor puternice ridicate la intrarea pe piață, atât în fața accesului întreprinzătorilor privați locali, cât mai ales al companiilor străine.

În ultimii câțiva ani, guvernul chinez și-a intensificat eforturile privind stimularea reformării structurale a sectorului terțiar atât prin elaborarea unor politici favorabile, cât și prin finanțări, dereglementare și o ușoară deschidere. Sunt remarcabile eforturile investiționale ale statului în cercetare-dezvoltare și inovare, cu rezultate deja vizibile, dar și contribuțiile majore ale unor companii private sau de stat, beneficiare ale unor politici industriale de tip tradițional (subvenții, intervenții pe prețuri, dobânzi, curs valutar, intervenții în alocare, protecționism, susținerea campionilor naționali etc.). În pofida unor succese cu totul remarcabile în ameliorarea structurală a sectorului ca urmare a dezvoltării unor subsectoare cu valoare adăugată ridicată, traseul reformei economice este încă lung, complex și potențial dureros, iar semnele de întrebare privitoare la determinarea cu care va fi abordat tind să devină tot mai numeroase.

Problema centrală a sectorului terțiar rămâne în continuare productivitatea lui scăzută, cauzată de lipsa concurenței în multe dintre subsectoarele sale. Ca atare, piatra de temelie pentru succesul reformei sectorului și al reformelor structurale din întreaga economie ar fi deschiderea piețelor serviciilor și intensificarea concurenței – loiale – pe aceste piețe. Într-o perspectivă mai îndepărtată, sectorul terțiar va deveni în mod inevitabil coloana vertebrală a economiei chineze, asigurându-i pe mai departe creșterea, dar în ritmuri mult temperate comparativ cu cea asigurată în trecut prin expansiunea industriei de prelucrare.

Referințe bibliografice

- Balding's World (2015). *What is the Chinese services sector?*, Global Finance and Economics, October, 16, <http://www.baldingsworld.com/2015/10/16/what-is-the-chinese-services-sector/>, accesat în noiembrie 2016.
- CNBC (2018). *China spent an estimated \$279 billion on R&D last year*, February, 26, <https://www.cnbc.com/2018/02/26/china-spent-an-estimated-279-billion-on-rd-last-year.html>.
- Eckart, J. (2016). *8 things you need to know about China's economy*, World Economic Forum, June, 23, <https://www.weforum.org/agenda/2016/06/8-facts-about-chinas-economy/>.
- Harris, B. (2018). *China is an innovation superpower. This is why*, World Economic Forum, February, 2, <https://www.weforum.org/agenda/2018/02/these-charts-show-how-china-is-becoming-an-innovation-superpower>.
- Hsu, S. (2017). *China takes another step towards a service economy*, Forbes, February, 21, <https://www.forbes.com/forbes/welcome/?toURL=https://www.forbes.com/sites/sarahsu/2017/02/21/china-takes-another-step-towards-a-service-economy/&refURL=https://www.google.ro/&referrer=https://www.google.ro/>.
- Lopez, L. (2016). *Here's a controversial idea about China's economy that no one wants to hear*, Business Insider, July, 21, <http://www.businessinsider.com/china-too-quick-to-rebalance-services-sector-2016-7>.
- Magnier, M. (2016). *As growth slows, China highlights transition from manufacturing to service*, Wall Street Journal, January, 19, <http://www.wsj.com/articles/as-growth-slows-china-highlights-transition-from-manufacturing-to-service-1453221751>.
- NBSC (2012-2017)/National Bureau of Statistics of China/Biroul Național de Statistică al Chinei. *Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2015 National Economic and Social Development*, Comunicate anuale, februarie, 2012-2017.
- Richter, F. (2018). *Digital Economies. China will be the world's largest digital market by 2018*. Statista, April 27, <https://www.statista.com/chart/9155/digital-market-forecast/>.
- Roberts, D. (2016). *China trumpets its service economy. It accounts for half of GDP. The play isn't great*, Bloomberg, January, 28, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-01-28/china-trumpets-its-service-economy>.
- Rutkowski, R (2015). *Services reform in China*, Policy Brief, No. PB15-2, January, Peterson Institute for International Economics.
- Wang et al. (2016). *Beyond manufacturing: developing the service sector to drive growth in the PRC* (by Wei Wang, Gemma Estrada, Jurgen Conrad, Sang-Hyop Lee, Donghyun Park), Asia Pacific, no. 124, May, East-West Centre.
- Woetzel, J. et al. (2017). *China's digital economy: a leading global force*, McKinsey, August, <https://www.mckinsey.com/global-themes/china/chinas-digital-economy-a-leading-global-force>.
- The World Bank (2018). *World development indicators*, <http://wdi.worldbank.org/table/4.2> , accesat în martie 2018.
- Xinhua (2017). *Economic watch: booming service sector to underpin China's economic expansion*, June, 15, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/15/c_136368655.htm.
- Zenglein, M., J. (2016). *China's overrated service sector. Missing dynamics threaten growth target*, China Monitor, October 13, 2016, MERICS/ Mercator Institute for China Studies.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Pencea, S. (2018). China – Spre dezvoltare sustenabilă prin expansiunea și reforma serviciilor. *Revista de Economie Mondială*, 10 (1), pp. 61-75
